

КЛАСИФІКАЦІЯ МАТЕРІАЛЬНИХ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

©2018 ГАРКУША Н. М., РУДЕНКО І. В.

УДК 658.132.2–028.6

Гаркуша Н. М., Руденко І. В. Класифікація матеріальних оборотних активів у системі управління підприємством

Метою статті є дослідження методологічних засад класифікації матеріальних оборотних активів підприємства. Зазначено, що на ефективність управління поточними матеріальними активами суттєво впливає наявність науково обґрунтованої їх класифікації, яка дає можливість більш ґрунтовно будувати організацію бухгалтерського обліку, здійснювати аналіз, планування і прогнозування, виявляти певні співвідношення в їх видах, джерелах формування та врахувати їх вплив на результати операційної діяльності підприємства. На основі вивчення праць вітчизняних і зарубіжних вчених та існуючих у практиці класифікацій матеріальних оборотних активів підприємств виявлено найбільш типові класифікаційні ознаки та досліджено сучасні підходи до встановлення нових. Виходячи із особливостей управління цим видом активів систематизовано, узагальнено та доповнено класифікацію матеріальних оборотних активів. Різноманіття зазначених класифікаційних ознак створює об'єктивні передумови для підвищення рівня обґрунтованості управлінських рішень у сучасних складних економічних умовах.

Ключові слова: матеріальні оборотні активи, класифікаційні ознаки, запаси, ризик, ліквідність.

Табл.: 1. **Бібл.:** 32.

Гаркуша Наталія Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, аналізу та страхування, Харківський державний університет харчування та торгівлі (вул. Клочківська, 333, Харків, 61051, Україна)

E-mail: 2ngarkusha@gmail.com

Руденко Інна Вікторівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, аналізу та страхування, Харківський державний університет харчування та торгівлі (вул. Клочківська, 333, Харків, 61051, Україна)

E-mail: innazin1791@gmail.com

УДК 658.132.2–028.6

Гаркуша Н. М., Руденко И. В. Классификация материальных оборотных активов в системе управления предприятием

Целью статьи является исследование методологических основ классификации материальных оборотных активов предприятия. Указано, что на эффективность управления текущими материальными активами существенно влияет наличие научно обоснованной их классификации, которая дает возможность более основательно организовать бухгалтерский учет, проводить анализ, планирование и прогнозирование, выявлять определенные соотношения в их видах, источниках формирования и учитывать их влияние на результаты операционной деятельности предприятия. На основе изучения работ отечественных и зарубежных ученых, а также существующих в практике классификаций материальных оборотных активов предприятия выделены наиболее типичные признаки классификации и изучены современные подходы к установлению новых. Исходя из особенностей управления этим видом активов систематизирована, обобщена и дополнена классификация материальных оборотных активов. Разнообразие указанных признаков классификации создает объективные предпосылки для повышения уровня обоснованности управленческих решений в современных сложных экономических условиях.

Ключевые слова: материальные оборотные активы, признаки классификации, запасы, риск, ликвидность.

Табл.: 1. **Библ.:** 32.

Гаркуша Наталья Николаевна – кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов, анализа и страхования, Харьковский государственный университет питания и торговли (ул. Клочковская, 333, Харьков, 61051, Украина)

E-mail: 2ngarkusha@gmail.com

Руденко Инна Викторовна – кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов, анализа и страхования, Харьковский государственный университет питания и торговли (ул. Клочковская, 333, Харьков, 61051, Украина)

E-mail: innazin1791@gmail.com

UDC 658.132.2–028.6

Harkusha N. M., Rudenko I. V. A Classification of Material Circulating Assets in the Management System of Enterprise

The article is aimed at researching the methodological bases for classifying the enterprise's material circulating assets. It is specified that the efficiency of management of current material assets is significantly influenced by the existence of a scientifically based classification, which enables more thorough organization of accounting, carrying out analysis, planning and forecasting, identifying certain correlations in their kinds, sources of formation and accounting their influence on the results of operating activity of enterprise. On the basis of studying of works of domestic and foreign scholars, and also considering the available in practice classifications as to material working assets of enterprises, the most typical signs of classification are allocated and the current approaches to definition of new ones are studied. Based on the peculiarities of management of this type of assets, the authors systematize, generalize and supplement the classification of material circulating assets. The variety of these classification characteristics creates objective preconditions for increasing the level of validity of managerial decisions in the current difficult economic conditions.

Keywords: material circulating assets, characteristics of classification, reserves, risk, liquidity.

Tbl.: 1. **Bibl.:** 32.

Harkusha Nataliia M. – PhD (Economics), Associate Professor of the Department of Finance, Analysis and Insurance, Kharkiv State University of Food Technology and Trade (333 Klochkivska Str., Kharkiv, 61051, Ukraine)

E-mail: 2ngarkusha@gmail.com

Rudenko Inna V. – PhD (Economics), Associate Professor of the Department of Finance, Analysis and Insurance, Kharkiv State University of Food Technology and Trade (333 Klochkivska Str., Kharkiv, 61051, Ukraine)

E-mail: innazin1791@gmail.com

Ефективне використання матеріальних оборотних активів відіграє велику роль у забезпеченні нормалізації роботи підприємства, підвищення рівня рентабельності господарювання та залежить

від дії множини факторів. У сучасних умовах великий негативний вплив на ефективність використання матеріальних оборотних активів, уповільнення їх оборотності мають фактори кризового стану економіки,

що діють незалежно від бажання підприємства. Разом з тим, підприємства мають внутрішні резерви підвищення ефективності використання мобільних активів, на які вони можуть суттєво впливати [1, с. 84].

З огляду на зазначене важливим є дослідження класифікації матеріальних оборотних активів за певними ознаками з метою здійснення ефективного управління ними та підприємством в цілому.

Питання класифікації матеріальних оборотних активів до теперішнього часу залишаються недостатньо досліджуваними як у дисертаційних роботах, так і в наукових та навчальних виданнях економічного напрямку. При цьому слід зазначити, що досить повно представлена класифікація загальних оборотних активів. Підходи авторів до класифікації матеріальних оборотних активів і різні критерії їх розмежування викликають певні труднощі для організації ефективного управління ними. Отже, науковий і практичний інтерес викликає узагальнення й систематизація існуючих у зарубіжній і вітчизняній практиці класифікацій матеріальних оборотних активів підприємств з метою виявлення найбільш типових класифікаційних ознак, а також дослідження сучасних підходів до встановлення нових класифікаційних ознак виходячи зі специфічних особливостей управління цим видом активів.

Сукупність проблем, пов'язаних з використанням матеріальних оборотних активів, питання їх класифікації за різними ознаками для цілей управління, бухгалтерського обліку, нормування й аналізу досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Це: І. А. Бланк, Ф. Ф. Бутинець, Н. О. Власова, О. В. Михайлова, Л. М. Федак, Г. О. Роганова, Т. О. Мулик, З. В. Задорожний, О. М. Загородна, В. М. Івахненко, П. М. Марич, І. М. Петрович. Необхідність класифікації матеріальних оборотних активів та уточнення основних їх складових витікає із їх комплексності як сукупності поточних матеріальних цінностей, що складають одне ціле. Це, своєю чергою, є необхідною умовою якісної розробки методичних положень аналізу матеріальних оборотних активів.

Метою статті є дослідження методологічних засад класифікації матеріальних оборотних активів підприємства.

Економічні системи, що виробляють продукцію, використовують у виробничому процесі різноманітні види матеріальних ресурсів. Матеріальні ресурси на різних підприємствах різних галузей господарювання мають суттєві відмінності. Дослідження теорії та діючої практики свідчить, що існує багато підходів до групування матеріальних оборотних активів за різними ознаками. Вивчення існуючих класифікацій матеріальних оборотних активів підприємств надало можливість визнати, що вони розрізняються за ступенем охоплення та глибиною. Вважаємо, що найбільш розширену і глибоку класифікацію оборотних активів наведено в роботах Тарасенко Н. В.

[2], за ред. Чумаченка М. Г. [3], Єфімової О. В. [4]. Їх класифікації досить повно відображають сучасні потреби управління й відповідають вимогам організації дієвого управління оборотними активами.

Треба зазначити, що в літературних джерелах найбільш часто виокремлюються такі класифікаційні ознаки:

- ✦ за функціональним призначенням в процесі виробництва;
- ✦ за ступенем ліквідності;
- ✦ за фінансовим ризиком вкладень;
- ✦ за нормованістю;
- ✦ за матеріально-речовим змістом.

Окремі економісти [5, с. 79; 6, с. 86] вважають, що побудова класифікації матеріальних оборотних активів повинна здійснюватися за двома основними ознаками: *за видами* (запаси сировини, матеріалів, напівфабрикатів; запаси готової продукції і товарів для продажу) та *за характером участі в операційному процесі* (активи, що обслуговують виробничий і фінансовий цикли). Треба зазначити, що дане твердження є досить ґрунтовним. Значимість цих ознак полягає в тому, що трансформація різних видів виробничих запасів у грошові кошти залежить від терміну операційного циклу, який складається з періоду часу від моменту витрат грошових засобів на придбання виробничих запасів до отримання грошей від дебіторів за реалізовану готову продукцію. Тобто, чим коротший цикл трансформації запасів, тим ефективніше працює виробництво, що забезпечує інтенсивніше формування прибутку підприємства і посилення стійкості його фінансового стану.

Певною мірою зазначене групування матеріальних оборотних активів перегукується з класифікацією їх на дві групи – *оборотні фонди* і *фонди обігу*. Такого розподілу дотримується більшість науковців, а також він застосовується в діючій практиці планування, обліку і аналізу. Основою такого групування є участь зазначених активів у кругообігу у двох його сферах – сфері виробництва та сфері обігу, тобто за критерієм обслуговування різних сфер відтворення [7, с. 310] або функціонального призначення в процесі виробництва [8, с. 131]. Розподіл активів у такому розрізі є необхідним для розподільного обліку й аналізу часу перебування матеріальних оборотних активів у процесі виробництва і обігу. До виробничих фондів автори відносять виробничі запаси (сировину, матеріали, паливо, тару, запасні частини, малоцінні та швидкозношувані предмети), а фондами обігу вважають залишки нереалізованої готової продукції та товари для продажу [9, с. 239; 10, с. 90].

Мельник Л. Г., притримуючись розподілу оборотних активів на оборотні фонди і фонди обігу, вважає, що оборотні фонди за своєю речовинною формою представляють собою предмети праці, до яких відносить: виробничі запаси (сировину й основні ма-

теріали, покупні напівфабрикати, допоміжні матеріали, паливо, тару, запасні частини для ремонту машин і устаткування, малоцінний та швидкозношуваний інструмент і господарський інвентар); незавершене виробництво (продукція, що підлягає подальшій обробці) та витрати майбутніх періодів (затрати на придбання підприємством необхідних для виробництва активів, які ще не надійшли на підприємство). При цьому як приклад наводяться авансовані підприємством затрати на сировину, матеріали, напівфабрикати тощо. Після отримання підприємством цих елементів у натуральній формі величина відповідних оборотних засобів переходить із групи «витрати майбутніх періодів» у групу «виробничі запаси» [11].

Але треба зазначити, що в діючій практиці, відповідно до Плану рахунків, авансові затрати підприємства за сировинні ресурси відображаються на рахунках не майбутніх періодів, а дебіторської заборгованості, які закриваються після отримання цих ресурсів [12]. За нашою думкою, авансові платежі за своєю суттю – це борг (зобов'язання) підприємства, що їх отримало, перед підприємством, що їх сплатило. Тому цілком природно відображати їх як дебіторську заборгованість.

Фондами обігу вважається частина засобів виробництва, які знаходяться у сфері обігу, і до них відносяться готова продукція на складах підприємства, що чекає реалізації, та продукція відвантажена, але не сплачена. На наш погляд, продукція відвантажена і не сплачена – це борг покупця, що підтверджується Методичними рекомендаціями щодо заповнення форм фінансової звітності. Ними передбачено відображати її як дебіторську заборгованість за продукцію [13, п. 2.27]. Водночас до фонду обігу слід віднести товари для продажу.

Треба зазначити, що в сучасних ринкових умовах для стабільної роботи підприємств найважливішим напрямком підвищення ефективності управління активами є посилення контролю за видами матеріальних оборотних активів. Це ще раз підкреслює нагальну необхідність групування їх за видами.

У науковій літературі висвітлюються різні підходи до відокремлення видів матеріальних оборотних активів. З позиції оцінки ресурсного потенціалу підприємства, як здатності виконувати передбачений технологічний процес і генерувати потрібні результати, деякі автори поділяють усю сукупність матеріальних оборотних активів на три групи: запаси матеріалів (сировини), незавершене виробництво та готова продукція [14, с. 120; 15, с. 148]. Саме ці три види матеріальних оборотних активів поєднуються у виробничо-технологічному процесі й забезпечують досягнення цільових установок (обсягу виробництва, собівартості виробленої продукції, прибутку підприємства тощо).

Враховуючи вищевикладене, доцільними є пропозиції про групування матеріальних оборотних активів, що знаходяться в кругообігу за часовою ознакою, на початкові, функціональні та накопичені [16]. Інформація в такому розрізі буде свідчити про наявність матеріальних оборотних активів у певному обсязі як ресурсного потенціалу до початку здійснення виробничого процесу, про кількість використаних активів у операційній діяльності, а також про їх залишок і досягнутий результат використання [17].

Крім розглянутих класифікаційних ознак, є пропозиції науковців щодо визначення матеріальних оборотних активів за місцем перебування. Більш узагальненою є класифікація, яка передбачає виділяти запаси постачальників, посередників, роздрібною торгівлі, у дорозі, у виробничому процесі, на складах підприємства [8, с. 131].

Слід зазначити, що не найшов поширеного розповсюдження поділ матеріальних оборотних активів на умовно-постійні, які систематично та стабільно мають бути в обороті, та умовно-змінні, які перебувають періодично, у зв'язку з тимчасовими потребами.

На нашу думку, більш досконалим є групування матеріальних оборотних активів за місцем перебування за логістичними циклами та використання: виробничі запаси, запаси постачання, запаси просування, застарілі запаси.

Дотримуючись критерію залежності від матеріально-речового змісту, деякі автори поділяють матеріальні оборотні активи на предмети праці, призначені для споживання в ході нормального операційного циклу, готову продукцію і товари [10, с. 80–82; 18, с. 205–208; 19, с. 158].

Особливої уваги заслугоує визначення нормованих і ненормованих, нормативних і ненормативних матеріальних оборотних активів [6, с. 180; 9, с. 240; 10, с. 81; 18, с. 207]. Основою такого групування є не тільки принципи організації й управління поточними активами, а й необхідність оптимізації потреби в запасах, що дозволить керівництву підприємства оптимізувати суму прибутку за умови запланованого обсягу товарообігу за рахунок мінімізації поточних витрат та оптимізувати співвідношення рентабельності та прийнятного ризику [20]. Але треба констатувати, що самостійність суб'єктів господарювання в ринковій економіці ослабила увагу до нормування обігових активів. У результаті норматив обігових коштів зник не тільки зі звітності, але і взагалі з поля зору керівника підприємства [21, с. 25; 22].

Норма – це завдання, яке фіксує гранично допустимі витрати конкретного матеріального ресурсу на виробництво одиниці продукції. Норматив матеріальних активів – це грошовий вираз планового запасу товарно-матеріальних цінностей, мінімально необхідних для нормальної господарської діяльності підприємства. Ці нормативи плануються підприємством, регулярно перевіряються і змінюються для

максимального наближення їх до фактичних. Термін перегляду норм законодавством не встановлено, він визначається підприємством самостійно.

Нормативні матеріальні оборотні активи кореспондують з власними оборотними засобами, оскільки дають можливість розрахувати економічно обґрунтовану потребу у відповідних видах запасів. Ненормовані оборотні матеріальні активи є елементом фондів обігу. Управління цією групою оборотних активів спрямовано на запобігання необґрунтованого їх збільшення, що є важливим фактором прискорення оборотності матеріальних оборотних активів у сфері обігу.

Вважаємо, що нормованими та нормативними можуть бути: виробничі запаси як у цілому, так і за окремими їх видами; залишки готової продукції та товарів на складі. Таке групування доцільно використовувати при визначенні потреби в запасах товарно-матеріальних цінностей. До ненормованих матеріальних активів можуть бути віднесені неліквіди, запаси готової продукції та товари, які втратили товарну цінність.

Для оцінки якості поточних активів підприємств багато науковців вважають необхідним класифікувати їх за ступенем ліквідності та фінансового ризику. Завданням такої класифікації є виявлення тих поточних активів, можливість реалізації яких є малоімовірною, а також визначити, наскільки швидко в певний момент здійснення операційного циклу підприємство зможе погасити свої поточні зобов'язання [23; 24]. Ефективне управління оборотним капіталом передбачає не тільки пошук і залучення джерел фінансування, а й раціональне їх розміщення в поточних активах підприємств.

Класифікація активів за рівнем ліквідності здійснюється залежно від можливостей їх трансформації в засоби платежу. За цією характеристикою між думками учених існують певні суперечності. Так, науковець Мних Є. В. матеріальні оборотні активи поділяє на дві групи: середньоліквідні (готова продукція) та низьколіквідні активи (запаси матеріальних ресурсів, незавершене виробництво) [25, с. 148]. З точки зору Тарасенко Н. В., готову продукцію слід відносити до групи швидко реалізованих активів, а всі виробничі запаси – до групи важко реалізованих активів [2, с. 246]. Іншу думку має Пласкова Н. С., яка пропонує запаси, крім неліквідних запасів сировини, матеріалів та готової продукції, відносити до активів, що повільно реалізуються, а саме зазначені неліквіди – це активи, що важко реалізуються [26, с. 201].

На відміну від попередньо зазначених авторів, Чумаченко М. І. та група науковців залежно від рівня ліквідності відносять усі матеріальні оборотні активи (виробничі запаси, незавершене виробництво, готову продукцію і товари) до активів, що повільно реалізуються [3, с. 231]. Поділяють цю думку і такі вчені, як Власюк Н. І., Романова Л. Е. [1, с. 54; 19,

с. 159]. Водночас Єфімова О. В. за зазначеною ознакою виділяє дві групи: ліквідні засоби, що знаходяться в розпорядженні підприємства (запаси товарно-матеріальних цінностей) і неліквідні засоби (незавершене виробництво) [4].

Аналітичне дослідження літературних джерел свідчить, що більшість вчених за ознакою ліквідності відносять матеріальні оборотні активи до групи активів, що повільно реалізуються. Це, на нашу думку, є не досить обґрунтовано. Узагальнюючи різні точки зору відносно класифікації матеріальних оборотних активів за ступенем ліквідності, вважаємо виділити такі три групи:

- ✦ *середньоліквідні* (активи, що швидко реалізуються) – готова продукція і товари, які користуються попитом;
- ✦ *повільноліквідні* (активи, що реалізуються повільно) – запаси, крім залежаних і неліквідів, а також незавершене виробництво;
- ✦ *низьколіквідні* оборотні активи (активи, що важко реалізуються).

До цієї групи доцільно віднести залежані запаси, тобто ті, які тривалий час зберігаються на складі та втратили товарний вигляд; готову продукцію і товари, що не користуються попитом, мають низьку якість і не придатні до споживання; неліквідні активи, тобто ті елементи поточних активів, які не мають перспективи бути проданими за повною вартістю.

Зазначені критерії ліквідності характеризують і швидкість обертання активів, тобто середню, повільну і низьку.

У цілому слід підкреслити, що поділ матеріальних оборотних активів на вищезазначені групи за ознакою ліквідності не є абсолютним і залежить від конкретної реальної ситуації, що виникає в кожний даний звітний період діяльності підприємства. Може скластися так, що незавершене виробництво при різній тривалості виробничого циклу може бути віднесено до першої, а не до другої групи. Тому для кожного підприємства і для кожного окремого періоду існує своя індивідуальна класифікація поточних активів за ступенем ліквідності. Пропорції, в яких ці групи повинні знаходитися по відношенню одна до одної, визначаються цілим рядом факторів. Це: характер і сфера діяльності підприємства; швидкість обороту засобів підприємства; співвідношення поточних і довготривалих активів; розмір і терміновість зобов'язань, на покриття яких передбачені статті активу; ступінь ліквідності поточних активів тощо.

Накопичений досвід свідчить, що ліквідність активів практично визначає ступінь ризику вкладень капіталу в поточні активи. Враховуючи сучасне ведення бізнесу, вважаємо, що для підприємств мати занадто великі запаси матеріальних оборотних активів так само погано, як і недостатню їх кількість. Замалий рівень запасів часто спричиняє ризик від-

сутності найнеобхідніших матеріалів, що може призвести до затримки замовлень або навіть і до невиконання взагалі. Це негативно впливає на фінансово-виробничу діяльність, оскільки через брак матеріалів сповільнюється виробництво. Неправильний розрахунок коштів для придбання матеріальних оборотних активів веде за собою ризик як недостатнього, так і надлишкового вкладення [27].

У зв'язку з цим управління ліквідністю повинно будуватися так, щоб не допускати збільшення частки активів з високим і середнім ступенями ризику. Завданням фінансового управління є контроль за раціональним розміщенням капіталу в поточних активах, що і визначає необхідність групування оборотних активів за ступенем ризику вкладень капіталу.

У багатьох літературних джерелах засвідчено, що матеріальні оборотні активи за ступенем ризику можуть групуватися у групи з малим, середнім і високим ризиком вкладень (або категорію ризику: малу, середню і високу). Але думки їх авторів не однозначні. Так, Чумаченко М. Г. за рівнем ризику вкладення капіталу вважає, що виробничі запаси (крім залежаних), залишки готової продукції й товарів (крім тих, що не користуються попитом) мають невеликий ризик; середній ризик притаманний малоцінним і швидкозношуваним предметам та незавершеному виробництву; до високого ж ризику відносяться залежані виробничі запаси, готову продукцію і товари, які не користуються попитом [3, с. 244]. Окремі автори [2, с. 247; 6, с. 74] визначають чотири ступені ризику: мінімальну, малу, середню і високу.

Враховуючі точки зору більшості науковців, а також нашу думку, вважаємо здійснювати групування матеріальних оборотних активів за трьома ступенями ризику вкладень: малим, середнім і високим. Малий ступінь ризику мають активи, котрі легко перетворюються в готівку, тобто швидко реалізуються. Це виробничі запаси за винятком залежаних, готова продукція і товари, що користуються попитом. Активи, які можуть бути використані тільки з певною метою, мають середній ступінь ризику. Це незавершене виробництво, напівфабрикати, крім понаднормативних, та інші оборотні активи (малоцінні та швидкозношувані предмети, пакувальні матеріали, тара). До активів з високим ступенем ризику слід віднести активи, які майже не мають ймовірності реалізації. Це виробничі запаси, які зберігаються на складі тривалий час і втратили товарний вигляд, готова продукція і товари, які втратили споживчу цінність або мають низьку якість і не придатні до споживання, а також зайві активи.

З урахуванням галузі використання оборотних активів Єфімова О. В. вважає доцільним поділяти їх на одноцільові та багатоцільові активи [4, с. 49]. Активи, які можуть бути використані тільки з певною метою, мають більший ризик (меншу ймовірність реалізації),

ніж багатоцільові активи. Чим більше засобів вкладено в активи, які підпадають до категорії високого ризику, тим нижча буде ліквідність підприємства.

За періодом використання виробничі запаси і запаси готової продукції на підприємстві поділяються на запаси поточного (постійного) зберігання, тобто та їх частина, яка постійно оновлюється і рівномірно споживається в процесі виробництва; запаси сезонного зберігання, які гарантують безперервне забезпечення виробничого процесу в періоди різкого зростання обсягів виробництва і продажу продукції; запаси цільового зберігання, обумовлені специфічними цілями діяльності підприємства [20, с. 160].

Інші автори за цією ознакою поділяють запаси на поточні, сезонні та страхові [15, с. 150; 28, с. 208] або на поточні, страхові (гарантійні), технологічні (підготовчі), сезонні та транспортні [9, с. 214–215; 18, с. 212].

Вважаємо, що найбільш прийнятною є класифікація матеріальних оборотних активів за періодом зберігання на активи поточного (постійного), сезонного та цільового призначення.

У сучасних умовах з метою контролю за станом запасів матеріальних цінностей певні автори вважають за доцільне здійснювати їх поділ на «липкі», тобто дефіцитні або дорогоцінні (наприклад, дорогоцінні метали, спирт, спеції), до яких застосовуються особливі умови зберігання та додаткові методи контролю за їх рухом, і «не липкі», для яких допускається зберігання навалом та несанкціоноване використання [4, с. 197].

У процесі кругообігу матеріальних поточних активів важливе значення мають джерела їх формування. Система формування матеріальних оборотних активів суттєво впливає на швидкість обороту й ефективність їх використання. Надлишок оборотних активів буде означати, що частина капіталу підприємства не працює і не приносить доходу. Разом з тим їх недостатність буде гальмувати хід виробничого процесу, уповільнюючи швидкість господарського обороту активів підприємства. Тому установлення оптимального співвідношення є важливим завданням системи управління матеріальними оборотними активами [29].

Питання про джерела формування матеріальних оборотних активів цікаві ще з однієї позиції. Кон'юнктура ринку постійно змінюється, тому потреби підприємства в оборотних засобах нестабільні. Покрити ці потреби тільки за рахунок власних джерел стає практично неможливим [30; 31]. Привабливість діяльності підприємства за рахунок тільки власних засобів відходить на другий план. Досвід показує, що в більшості випадків ефективність використання позикових засобів виявляється більш високою, ніж власних [32].

У різних країнах між власними і позиковими джерелами фінансування активів використовуються

різні співвідношення (нормативи). В Україні та Росії застосовують відношення 50/50, у США – 60/40, а в Японії – 30/70 [10, с. 83; 18, с. 207].

Тому основним завданням управління процесом формування матеріальних оборотних активів є забезпечення ефективності залучення позикових засобів (кредитів, позик) та додатково залучених (кредиторської заборгованості). Виходячи з діючої практики фінансування матеріальних оборотних активів вважаємо за доцільне поділяти їх за джерелами формування на групи: власні та подібні до них; позикові та додатково залучені. Ці види фінансових джерел повинні забезпечити належний рівень ліквідності та фінансової стійкості суб'єктів господарювання.

За характером фінансових джерел фінансування матеріальних поточних активів у теорії фінансового менеджменту виділяють чисті, власні та валові активи. Уся сукупність матеріальних оборотних активів підприємства формується за рахунок власного, позикового і додатково залученого капіталу. Чисті акти-

ви характеризують ту вартісну частину їх обсягу, яка сформована за рахунок власного та довгострокового позикового капіталу. Власні активи характеризують ту їх частину, яка сформована виключно за рахунок власного капіталу [29].

З огляду на думки різних авторів, можна стверджувати, що на ефективність управління поточними матеріальними активами суттєво впливає наявність науково обґрунтованої їх класифікації, оскільки це дає можливість більш ґрунтовно будувати організацію бухгалтерського обліку, здійснювати аналіз, планування і прогнозування, виявляти певні співвідношення у їх видах, джерелах формування та враховувати їх вплив на результати операційної діяльності підприємств.

Дослідження підходів до класифікації матеріальних оборотних активів за певними ознаками дозволило їх систематизувати, узагальнити та доповнити (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація матеріальних оборотних активів

№ з/п	Ознака класифікації	Види матеріальних оборотних активів
1	2	3
1	За видами (елементами)	Виробничі запаси Незавершене виробництво Готова продукція Товари для продажу Напівфабрикати власного виробництва
2	За часом перебування в кругообігу	Початкові Функціональні Накопичені
3	За функціональним призначенням (за характером участі в операційному циклі)	Оборотні виробничі фонди (активи, обслуговуючі виробничий цикл) Фонди обігу (активи, обслуговуючі фінансовий цикл)
4	За місцем перебування	Запаси постачальників Запаси посередників Запаси роздрібної торгівлі Запаси в дорозі Запаси у виробничому процесі Запаси на складах
5	За логістичними циклами	Виробничі запаси Запаси постачання Запаси просування та використання Застарілі (неліквідні) запаси
6	За матеріально-речовим змістом	Предмети праці, призначені для споживання в ході нормального операційного циклу Готова продукція Товари
7	За принципами організації та стадіями управління	Ненормативні Нормативні Планові Облікові
8	За особливими умовами зберігання і контролю	Дефіцитні Дорогоцінні

1	2	3
9	За ступенем ліквідності	Середньоліквідні Повільноліквідні Низьколіквідні
10	За ступенем фінансового ризику	Малий Середній Високий
11	За джерелами формування	Власні та подібні до них Позикові та додатково залучені
12	За характером фінансових джерел	Валові Чисті Власні
13	За рівнем достатності	Надлишкові Оптимальні Дефіцитні
14	За періодом зберігання	Поточні (постійні) Сезонні Страхові Технологічні
15	За швидкістю обертання	Високої швидкості обертання Середньої швидкості обертання Низької швидкості обертання

Джерело: авторська розробка.

ВИСНОВКИ

Систематизація класифікаційних ознак з урахуванням різноспрямованих цілей управління матеріальними оборотними активами дозволяє упорядкувати їх види, які використовуються суб'єктами господарювання; врахувати можливі ускладнення господарських зв'язків та динамічність господарського простору. Слід зазначити, що деякі з наведених ознак класифікації корелюють з напрацюваннями вітчизняних і зарубіжних учених-економістів, однак доповнення та уточнення класифікації авторськими ознаками забезпечує розвиток процесу мотивації суб'єктів господарювання на підставі врахування різних цілей діяльності підприємства. Крім того, різноманіття зазначених класифікаційних ознак матеріальних оборотних активів створює об'єктивні передумови для підвищення рівня обґрунтованості управлінських рішень. ■

ЛІТЕРАТУРА

- 1. Власюк Н. І.** Фінансовий аналіз : навч. посіб. Львів : Магнолія 2006, 2014. 328 с.
- 2. Тарасенко Н. В.** Економічний аналіз : навч. посіб. 3-тє вид., перероб. Львів : Новий світ, 2004. 344 с.
- 3. Економічний аналіз:** навч. посіб. / М. А. Болюх, В. З. Бурчевський, М. Г. Горбатов та ін. ; за ред. акад. НАНУ, проф. М. Г. Чумаченка. Вид. 2-ге, перероб. і допов. Київ : КНЕУ, 2003. 556 с.
- 4. Ефимова О. В.** Финансовый анализ. 3-е изд., перераб. и доп. М. : Изд-во «Бухгалтерский учет», 1999. 352 с.

5. Донін Є. О. Особливості сучасних підходів щодо специфіки класифікації оборотних активів підприємства. *Економіка і організація управління*. 2018. № 1. С. 75–85.

6. Маркарян Э. А., Герасименко Г. П., Маркарян С. Э. Финансовый анализ : учеб. пособие. 8-е изд., перераб. и доп. М. : КНОРУС, 2011. 272 с.

7. Роганова Г. О. Удосконалення класифікації оборотних активів підприємств. *Бізнес Інформ*. 2014. № 2. С. 308–313.

8. Федак Л. М. Класифікація запасів підприємств // Сучасні проблеми економіки і менеджменту : тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 10–12 листопада 2011 р.). Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. С. 130–131.

9. Финансы и кредит : учеб. пособ. / под ред. проф. А. М. Ковалевой, М. : Финансы и статистика, 2003. 512 с.

10. Шеремет А. Д., Сайфулин Р. С. Финансы предприятий. М. : ИНФРА-М, 1999. 343 с.

11. Економіка підприємства : підручник для вищої школи / за заг. ред. Л. Г. Мельника. Суми : Університетська книга, 2012. 864 с.

12. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. URL: <https://buhgalter911.com/normativnaya-baza/instr-plan-rah/plan-rah/plan-schetov-buhgalterskogo-1021043.html>

13. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності : затв. Наказом Міністерства фінансів України 28.03.2013 р. № 433. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/conv>

14. Миддлтон Д. Бухгалтерский учет и принятие финансовых решений / пер. с англ. ; под ред. И. И. Елисеевой. М. : Аудит, ЮНИТИ, 1997. 408 с.

- 15. Маренков Н. Л., Веселова Т. Н.** Экономический анализ. Ростов-на-Дону : Феникс, 2004. 416 с.
- 16. Чухно І. С.** Визначення економічної сутності поняття «оборотні активи підприємства». *Регіональна економіка*. 2008. № 6. С. 62–69.
- 17. Сікора І. А.** Особливості оцінки оборотних активів на виробничих підприємствах. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2004. № 9. С. 13–18.
- 18. Любушин Н. П., Лещева В. Б., Дьякова В. Г.** Анализ финансово-экономической деятельности предприятия : учебное пособие для вузов. М. : Юнити-Дана, 1999. 471 с.
- 19. Романова Л. Е., Давыдова Л. В., Коршунова Г. В.** Экономический анализ : учебное пособие. СПб. : Питер, 2011. 336 с.
- 20. Власова Н. О., Михайлова О. В.** Методичні підходи до визначення потреби в обігових активах на підприємствах роздрібною торгівлі. *Торгівля і ринок України*. 2011. Вип. 32. С. 158–165.
- 21. Балабанов И. Т.** Основы финансового менеджмента. Как управлять капиталом. 2-е изд. М.: Финансы и статистика, 1997. 243 с.
- 22.** Теория и практика управления затратами, оборотными средствами и запасами промышленного предприятия : учеб. пособие / Н. С. Шевченко, О. В. Пальцева, С. А. Тиньков и др. / под. ред. Э. Н. Кузьбожева. Курск : Изд-во КГТУ, 2000. 154 с.
- 23. Мулик Т., Екель Г., Панадій О.** Нові підходи щодо класифікації оборотних активів. *Економічний аналіз*. 2010. № 6. С. 125–127.
- 24. Стоянова-Коваль С. С., Стоянова О. М.** Оборотні активи аграрних підприємств: економічна сутність та науково-методичні підходи до специфіки їх класифікації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 10 (2). С. 100–105.
- 25. Мних Є. В.** Економічний аналіз : підручник. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 412 с.
- 26. Пласкова Н. С.** Стратегический и текущий экономический анализ : учебник. М. : Эксмо, 2007. 656 с.
- 27. Гнеушева І., Серіков Д.** Аналіз підходів до управління товарними запасами як складової оборотних коштів підприємства. *Економічний аналіз*. 2012. Т. 10. Ч. 4. С. 50–53.
- 28. Савицька Г. В.** Економічний аналіз діяльності підприємства : навч. посіб. 2-ге вид., випр. і допов. Київ : Знання, 2005. 662 с.
- 29. Ушакова Н. П., Тимченко О. Д.** Особливості структури оборотних активів підприємств торгівлі та її оцінка. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2012. Вип. 1 (1). С. 272–279.
- 30. Чубка О.** Характеристика підходів до формування оборотного капіталу промислових підприємств. *Економічний аналіз*. 2013. Т. 12. Вип. 4. С. 142–148.
- 31. Филипенко О. М., Мілаш І. В.** Систематизація джерел фінансування оборотних активів підприємств торгівлі. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2012. Вип. 2. С. 105–113.
- 32. Сабетова Л. А., Зюзя А. В.** Формирование и использование оборотных средств в сельском хозяйстве. Мичуринск : Изд-во МичГАУ, 2006. 113 с.
- Boliukh, M. A. et al. *Ekonomichnyi analiz* [Economic analysis]. Kyiv: KNEU, 2003.
- Chubka, O. "Kharakterystyka pidkhdov do formuvannya oborotnoho kapitalu promyslovykh pidpriemstv" [Characteristics of approaches to the formation of working capital of industrial enterprises]. *Ekonomichnyi analiz*, vol. 12, no. 4 (2013): 142-148.
- Chukhno, I. S. "Vyznachennia ekonomichnoi sutnosti poniattia «oborotni aktyvy pidpriemstva»" [Definition of the economic essence of the concept of "current assets of the enterprise"]. *Rehionalna ekonomika*, no. 6 (2008): 62-69.
- Donin, Ye. O. "Osoblyvosti suchasnykh pidkhdov shchodo spetsyfiky klasyfikatsii oborotnykh aktyviv pidpriemstva" [Features of modern approaches to the specifics of the classification of current assets of the enterprise]. *Ekonomika i orhanyzatsiia upravlinnia*, no. 1 (2018): 75-85.
- Ekonomika pidpriemstva* [Business Economics]. Sumy: Universytetska knyha, 2012.
- Fedak, L. M. "Klasyfikatsiia zapasiv pidpriemstv" [Classification of stocks of enterprises]. *Suchasni problemy ekonomiky i menezhmentu*. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniki, 2011. 130-131.
- Finansy i kredit* [Finance and credit]. Moscow: Finansy i statistika, 2003.
- Fylypenko, O. M., and Milash, I. V. "Systematyzatsiia dzherel finansuvannya oborotnykh aktyviv pidpriemstv torhivli" [Systematization of sources of financing of current assets of trade enterprises]. *Ekonomichna stratehiia i perspektyvy rozvytku sfery torhivli ta posluh*, no. 2 (2012): 105-113.
- Hneusheva, I., and Sierikov, D. "Analiz pidkhdov do upravlinnia tovarnymi zapasamy yak skladovoi oborotnykh koshitiv pidpriemstva" [Analysis of approaches to inventory management as a component of working capital of an enterprise]. *Ekonomichnyi analiz*, vol. 10 (2012): 50-53.
- [Legal Act of Ukraine] (2013). <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/conv>
- Lyubushin, N. P., Leshcheva, V. B., and Dyakova, V. G. *Analiz finansovo-ekonomicheskoy deyatel'nosti predpriyatiya* [Analysis of financial and economic activity of the enterprise]. Moscow: Yuniti-Dana, 1999.
- Marenkov, N. L., and Veselova, T. N. *Ekonomicheskii analiz* [Economic analysis]. Rostov-na-Donu: Feniks, 2004.
- Markarian, E. A., Gerasimenko, G. P., and Markarian, S. E. *Finansovyy analiz* [The financial analysis]. Moscow: KNORUS, 2011.
- Middlton, D. *Bukhgalterskiy uchet i prinyatiye finansovykh resheniy* [Accounting and financial decision making]. Moscow: Audit; YuNITI, 1997.
- Mnykh, Ye. V. *Ekonomichnyi analiz* [Economic analysis]. Kyiv: Tsentri navchalnoi literatury, 2003.
- Mulyk, T., Yekel, H., and Panadii, O. "Novi pidkhdody shchodo klasyfikatsii oborotnykh aktyviv" [New approaches to the classification of current assets]. *Ekonomichnyi analiz*, no. 6 (2010): 125-127.
- "Plan rakhunkiv bukhgalterskoho obliku aktyviv, kapitalu, zoboviazan i hospodarskykh operatsii pidpriemstv i orhanyzatsii" [Plan of accounting of assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations]. <https://bukhalter911.com/normativnaya-baza/instr-plan-rah/plan-rah/plan-schetov-bukhgalterskogo-1021043.html>
- Plaskova, N. S. *Strategicheskii i tekushchiiy ekonomicheskii analiz* [Strategic and current economic analysis]. Moscow: Eksmo, 2007.

REFERENCES

Balabanov, I. T. *Osnovy finansovogo menedzhmenta. Kak upravlyat kapitalom* [Fundamentals of financial management. How to manage capital]. Moscow: Finansy i statistika, 1997.

Rohanova, H. O. "Udoskonalennia klasyfikatsii oborotnykh aktyviv pidpriemstv" [Improvement of the classification of current assets of enterprises]. *Biznes Inform*, no. 2 (2014): 308-313.

Romanova, L. Ye., Davydova, L. V., and Korshunova, G. V. *Ekonomicheskyy analiz* [Economic analysis]. St. Petersburg: Piter, 2011.

Sabetova, L. A., and Zyuzya, A. V. *Formirovaniye i ispolzovaniye oborotnykh sredstv v selskom khozyaystve* [The formation and use of working capital in agriculture]. Michurinsk: Izd-vo MichGAU, 2006.

Savytska, H. V. *Ekonomichnyi analiz diialnosti pidpriemstva* [Economic analysis of enterprise activity]. Kyiv: Znannia, 2005.

Sheremet, A. D., and Sayfulin, R. S. *Finansy predpriiatiy* [Finance companies]. Moscow: INFRA-M, 1999.

Shevchenko, N. S. et al. *Teoriya i praktika upravleniya zatratami, oborotnymi sredstvami i zapasami promyshlennogo predpriyatiya* [Theory and practice of managing costs, working capital and stocks of an industrial enterprise]. Kursk: Izd-vo KGTU, 2000.

Sikora, I. A. "Osoblyvosti otsinky oborotnykh aktyviv na vyrobnychkh pidpriemstvakh" [Peculiarities of estimation of current assets at production enterprises]. *Bukhhalterskyi oblik i audyt*, no. 9 (2004): 13-18.

Stoianova-Koval, S. S., and Stoianova, O. M. "Oborotni aktyvy ahrarnykh pidpriemstv: ekonomichna sutnist ta nauko-vo-metodychni pidkhody do spetsyfiky yikh klasyfikatsii" [Revolving assets of agrarian enterprises: economic essence and scientific and methodical approaches to the specifics of their classification]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svi-tove hospodarstvo*, no. 10 (2) (2016): 100-105.

Tarassenko, N. V. *Ekonomichnyi analiz* [Economic analysis]. Lviv: Novyi svit, 2004.

Ushakova, N. P., and Tymchenko, O. D. "Osoblyvosti struk-tury oborotnykh aktyviv pidpriemstv torhivli ta yii otsinka" [Features of the structure of current assets of trade enterprises and their assessment]. *Ekonomichna stratehiia i perspektyvy roz-vytku sfery torhivli ta posluh*, no. 1 (1) (2012): 272-279.

Vlasiuk, N. I. *Finansovyy analiz* [Financial analysis]. Lviv: Mahnoliia 2006, 2014.

Vlasova, N. O., and Mykhailova, O. V. "Metodychni pid khody do vyznachennia potreby v obihovykh aktyvakh na pidpriemstvakh rozdribnoi torhivli" [Methodical approaches to the definition of demand for working assets at retail enter-prises]. *Torhivlia i rynek Ukrainy*, no. 32 (2011): 158-165.

Yefimova, O. V. *Finansovyy analiz* [The financial analysis]. Moscow: Izd-vo «Bukhhalterskiy uchety», 1999.